

І. П. Устинова,

кандидат юридичних наук, доцент

Е-ГРИВНЯ ЯК КРОК ДО РЕФОРМ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Національний авіаційний університет
проспект Любомира Гузара, 1, 03058, Київ, Україна
E-mail: iryna.ustynova@npp.nau.edu.ua

***Метою** дослідження є проведення аналізу зарубіжного досвіду запровадження національної електронної валюти та їх правового регулювання та спроба висловити позицію щодо механізмів захисту прав осіб при запровадженні нових інструментів платежів українським законодавством процесу запровадження електронних грошей. **Методи дослідження:** в статті використані наступні загальнонаукові методи дослідження спостереження та опис та теоретичні: аналіз, узагальнення, пояснення, а також системний, функціональний, конкретно-соціологічний. **Результати:** окреслені сучасні світові підходи до введення електронних грошей, що виникають у зв'язку з об'єктивними підставами розвитку фінансової системи та фінансового контролю та віртуальних активів; визначені та сформульовані основні тенденції у контексті визначення процесів захисту прав осіб суб'єктного складу таких правовідносин. **Обговорення:** останнім часом відбуваються стрімкі процеси розвитку цифрових технологій, що впливає, безперечно на розвиток фінансової системи, зокрема. Зростає роль інновацій, з'являються на фінансовому ринку нові платіжні технології і сервіси, а центральні банки розглядають можливість впровадження власної цифрової валюти. Безперечно, запуск е-гривні стане вагомим кроком для України у формуванні іміджу сучасної високотехнологічної країни, адже це стане одним з перших прикладів впровадження нового інструменту регулювання грошового обігу на державному рівні. Також впровадження е-гривні зміцнить інтеграцію національної цифрової валюти з іншими державними електронними сервісами. Концепція центральної банківської цифрової валюти існує вже кілька років. Із початком користування цифрових грошей, країни світу ставлять високі очікування пов'язані із покращення фінансової інклюзії, сприяння економічного зростання, створення безпечної цифрової системи платежів та прозорості фінансових транзакцій.*

***Ключові слова:** CBDC; е-гривня; цифрова валюта; цифрові активи; віртуальні активи; антикорупційна політика; блокчейн; фінансова інклюзія; безготівкові платежі; кібербезпека; готівка; криптовалюти; роздрібні платежі; фінансова система; Національний банк України.*

Постановка проблеми та її актуальність. Останнім часом відбуваються стрімкі процеси розвитку цифрових технологій, що впливає, безперечно на розвиток фінансової системи, зокрема. Зростає роль інновацій, з'являються на фінансовому ринку нові платіжні технології і сервіси, а центральні банки розглядають можливість впровадження власної цифрової валюти.

Цифрова валюта центрального банку (ЦВЦБ) – цифрова форма існуючих фіатних грошей, яка випущена центральним банком і є законним платіжним засобом [1]. 30 червня 2021 року Верховна Рада України ухвалила Закон України № 1591-IX «Про платіжні послуги», який запровадив у загальне правове поле країни нове юридичне поняття – «цифрові гроші Національного банку України», що має схоже з поширеною

світовою схемою найменування – CBDC. Роками раніше НБУ реалізував пілотний проект, що передбачав впровадження платформи «Електронна гривня», випуск в обіг обмеженої кількості е-гривні та тестування операцій з її використанням. Новації полягають в тому, що у кожного громадянина за бажанням є електронний гаманець, подібний до того, як при здійсненні обігу криптовалюти. При здійсненні будь-якої фінансової операції такі криптогроші пересилатимуться з гаманця на гаманець, причому без участі банківської установи з її міжбанківськими переказами, тобто зменшується кількість посередників. Зрозуміло, що е-гривня може бути альтернативним інноваційним інструментом для здійснення миттєвих безготівкових платежів, який має ряд переваг в порівнянні з іншими.

Отже, існує декілька інструментів роздрібних платежів. Фіатна валюта, готівка приймається до оплати будь-де, що є зручно, але потенційно сприяє розвитку тіньової економіки, а також велика витратність у виготовленні та обслуговуванні. Наступний інструмент, платіжні картки, мають розвинену розгалужену інфраструктуру для здійснення онлайн платежів, але мають високу собівартість та високі ризики до шахрайських операцій. Платіжні доручення – надійні, доступні, безпечні, мають низьку собівартість, але попри все вимагають наявності рахунку в банку, а значить об'єктивну тривалість при здійсненні переказу. Електронні гроші – анонімні, швидкі, що є сильним безперечним пріоритетом, але вимагають ліміти по операціям та несумісні з різними системами електронних грошей. І нарешті, Е-гривня. Має високу захищеність, швидкість, безпечність, анонімність, оптимальні тарифи. Слабкими сторонами такого інструменту є нерозвиненість інфраструктури, яку ще треба створювати та необхідність популяризації серед населення, що займе час. Введення е-гривні в примусовому порядку відштовхне громадян від держави і не дасть фінансового позитивного ефекту.

З точки зору впровадження та використання е-гривні законодавець пропонує чотири варіанти функціоналу:

1) цифрова форма готівки (найбільш відомий) – по суті, має типові для готівки властивості (анонімна і на неї не нараховуються відсотки), є цифровим еквівалентом готівки;

2) призначена виключно для використання господарюючими суб'єктами і може використовуватись в цілях здійснення міжбанківських розрахунків;

3) депозитний інструмент грошово-кредитної політики, коли валюта використовується як засіб накопичення і на неї нараховуються відсотки;

4) еквівалент рахунку для фізичної особи, відкритого в центральному банку, представляє собою рахунок для фізичної особи, який відкривається і ведеться центральним банком [2, с. 129].

Безперечно, запуск е-гривні стане вагомим кроком для України у формуванні іміджу сучасної високотехнологічної країни, адже це стане одним з перших прикладів впровадження нового інструменту регулювання грошового обігу на державному рівні. Також впровадження е-гривні зміцнить інтеграцію національної цифрової валюти з іншими державними електронними сервісами. Наприклад, функціонал гаманця для використання е-гривні буде доступним у мобільному застосунку «Дія», який вже успішно використовується для залучення широкого спектру населення до процесу цифрової трансформації країни [3].

Цікавим є чинний досвід деяких країн, які також бачать переваги запровадження е-валюти. Говорячи про світовий досвід, лише Багамські острови та Нігерія запустили цифрову валюту на національному рівні. 110 країн вивчають питання запуску CBDC, в свою чергу Китай розпочав свої випробування ще в далекому 2014 році. Центральний банк вже проводить експериментальні тести внутрішньої цифрової валюти «цифрового юаня». Китай розгорнув революцію у сфері цифрових грошей, уникнувши розголосу за кордоном. Декілька найбільших державних банків у поєднанні з технологічними гігантами Huawei та Ant приєдналися до співпраці з китайським урядом у галузі цифрової валюти. Центробанк країни був стурбований концентрацією платежів у руках монополістів

такі як Alipay та Tenpay, та активно розпочав діяти для подолання монополістів. Наразі 1,55 млн, вже володіють власними e-CNY гаманцями та мають змогу займатись приватною роздрібною торгівлею, сплачувати комунальні платежі, державні послуги, транспортні витрати, тощо.

Китай найперший розпочав реалізовувати свій потенціал у сфері цифрової валюти та можливість використовувати нову валюту для переказів на суму \$9,7 млрд, хоча офіційного запуску не було. Китайська влада планує, що цифровий юань рівнозначно відповідатиме звичним фіатним грошам та незабаром користувачі матимуть змогу здійснювати конвертацію готівки в цифровий юань за допомогою банкоматів. Туристи, в свою чергу, використовуватимуть e-CNY, не відкриваючи при цьому банківський рахунок.

Впровадження цифрової валюти спростить операції з юанем та найімовірніше стане конкурентом для долара як загальнозживаного засобу платежу. Лідерство Китаю у сфері цифрової платіжної інфраструктури може збільшити лояльність місцевих компаній до китайської влади завдяки новим можливостям, які валюта та децентралізація фінансової сфери можуть надати. Іншим глобальним наслідком є те, що CBDC може позбавити Китаю необхідності використовувати систему SWIFT (Суспільство всесвітніх міжбанківських фінансових телекомунікацій) для транзакцій усередині країни та з іншими країнами-користувачами цього CBDC. Таким чином, цифрові платежі в Китаї можуть зробити країну більш незалежною від міжнародних систем обміну грошей і контролю – один із прикладів складних наслідків CBDC. Ймовірно, що новий цифровий юань стане серйозним конкурентом для долара, у порівнянні з криптовалютами, яка була заборонена китайським урядом у вересні 2017 році.

Ідея створення цифрової валюти урядом США вже підпадає під критику відповідальних місцевих органів. Голова Федеральної резервної системи Джером Павелл стверджує, що китайська модель запровадження цифрової валюти не підходить громадянам США, оскільки це

надасть повний контроль за транзакціями з боку держави. Але все ж Міністерство Фінансів США створить нову групу, яка вибудує можливість запуску цифрового долара. При цьому влада країни поки не впевнена, чи потрібна цифрова валюта центрального банку CBDC і чи відповідатиме вона національним інтересам. Про це пише Bloomberg з посиланням на заступника глави Мінфіну з внутрішніх фінансів Неллі Лян. За її словами, обговорення, ймовірно, точитиметься навколо того, чи CBDC допоможе зберегти глобальне фінансове лідерство США, захистити національну безпеку та конфіденційність, одночасно запобігаючи використанню в незаконних фінансових операціях. Неллі Лян також повторила стурбованість політиків тим, що широкодоступний CBDC може поставити під загрозу стабільність традиційної банківської системи. На даний момент, немає жодних концепцій щодо повного прийняття цифрового долара на державному рівні [4].

Унікальним досвідом у сфері цифрової валюти є запуск електронної найри eNaira, що є першою такою валютою в Африці. Розробкою цифрової найри займалася барбадоська фінтех-компанія Bitt та станом на 2021 рік Нацбанк Нігерії вже підготував до обіг 500 млн eNaira, що в доларовому співвідношенні дорівнює \$1,21 млн. Недолік політики цифрової найри в тому, що Нігерія досить різко зменшила обіг готівки, створивши ліміт на її зняття. Це все було здійснено задля просування кампанії «Нігерія без готівки». Запровадження цифрової найри в Нігерії 2021 року так і не здобуло популярності серед населення. Незважаючи на це, Центральний банк країни продовжував переконувати населення не забувати про CBDC, адже менше ніж 0,5% населення використовувало національний цифровий актив. У 2012 році Нігерія прийняла політику «безготівкових платежів», сподіваючись, що відмова від фізичної готівки дозволить підвищити ефективність державної платіжної системи. Також чиновники очікували, що це знизить вартість банківських послуг та збільшить ефективність монетарної політики. Станом на 2022 рік рівень впровадження eNaira залишається-

ся низьким, населення країни все ще вважають за краще використовувати готівку або інші цифрові платіжні системи [5].

Говорячи про досвід ЄС, у листопаді 2019 заявили про можливість запуску цифрового євро. Хоча європейська бюрократія досить довго не поспішала до його реалізації. У липні 2022 року ЄС розпочав етап досліджень щодо можливості запуску фінансового механізму при цьому цифрове євро з'єднуватиме сферу криптовалют з одного боку та гарантії ЕСВ як емітента валюти з іншого. Пілотний проект запустили вже влітку 2022 року. Центральний банк зауважив, що цифрове євро буде доповненням до готівки, та про її заміну мова не йде. У жовтні було створено консультативну групу, учасниками якої стали європейські банки, ІКЕА та фінтех-стартап Stripe. Проте в загальному, ідея цифрової валюти зазнає критики серед урядовців та інших працівників державних інституцій. Члени Нацбанку ЄС вважають, що CBDC можуть дестабілізувати фінансову систему під час кризи [6].

Тому питання щодо використання електронної валюти є досить неоднозначним порівнюючи із практикою світових лідерів та країн Африки. В економістів та урядовців вистачає питань для реалізації концепції CBDC та досягнення поставлених цілей після його запуску.

Постає питання, на скільки провадження цифрової валюти є необхідним кроком у реформуванні фінансових систем. Серпень 2020 року експерти німецького конгломерату Deutsche Bank створили звіт «Central Bank Digital Currencies: money reinvented», де надали свої коментарі щодо впровадження цифрової валюти в обіг.

Один із ризиків запровадження CBDC є те, що цифрова валюта базується на технології розподіленого реєстру, блокчейн є одним із його видів. Саме політика блокчейну довела свою надійність. Цифрова природа CBDC робить їх уразливими до кібератак. Кіберзлочинці можуть використовувати вразливі місця в системі, щоб викрасти або маніпулювати цифровою валютою. Безпека системи CBDC має бути надійною, щоб запобігти таким атакам. CBDC можуть зіткнутися з операційними ризиками через тех-

нічні збої або збої в системі. Ці ризики можуть призвести до втрати довіри системи CBDC і підірвати її ефективність, адже навіть великі криптопроекти зазнавали зламів [7].

Слід зазначити, що цифрова валюта викликає стурбованість щодо захисту конституційних прав протягом користування е-гривнею, та загалом CBDC. Банки можуть матимуть змогу відстежувати кожну транзакцію, здійснену з використанням цифрової валюти. Такий рівень стеження може викликати занепокоєння щодо конфіденційності користувачів, які можуть не захотіти, щоб їхні фінансові операції відстежувалися та контролювалися. CBDC зберігатиме фінансову історію та споживацькі звички користувача, що може призвести до потенційних зловживань центральним банком та іншими взаємопов'язаними інституціями. Наразі цифрові валюти центральних банків не мають єдиного стандарту, тому рівень конфіденційності може відрізнятись залежно від юрисдикції.

Використання криптовалют та цифрових гаманців дозволяє владі повністю відслідковувати транзакції в країні, включаючи відправника і одержувача, та навіть заблокувати їх у потрібний момент. Це призводить до повної деанонізації угод і платежів і дає державі стовідсотковий контроль над розрахунками. Гроші перебуватимуть під контролем авторитарної держави США часто приводить в приклад політику Китаю щодо цифрового юаня. Їхній досвід є повчальним. Основною метою використання цифрової валюти є розширення масової системи спостереження з боку китайського уряду, контролю економіки та збільшення моніторингового впливу. Сенатор США припускає, що цифровий юань не стане конкурентом долара на міжнародному ринку через недовіру населення та ризик конфіденційності під час його користування.

Банк міжнародних розрахунків підняв наступне питання щодо можливого витіснення місцевої валюти через використання закордонної CBDC, що призвести до ризиків валютного суверенітету та економічної стабільності країни.

В порівнянні із зазначеними складовими і зарубідним досвідом введення е-валюти, український законодавець розуміє, що е-гривня буде корисним інструментом у боротьбі із корупцією. Всі транзакції, здійснені цифровою валютою будуть реєструватись в електронній формі, що зменшить ризик втрати чи фальсифікації документації. При транзакції цифрової валюти скорочується кількість посередників, що також передбачає зменшення ризику корупції. Усі фінансові транзакції будуть моніторитись, особливо ті, які відбуваються в тіні, що значно підвищить довіру до фінансової системи країни та знизить рівень злочинності та шахрайства. Слід зазначити, що використання CBDC підвищить фінансову інклюзію та підвищить економічний розвиток держави та буде ефективним шляхом боротьби із корупцією [8].

Українські спеціалісти висловлюють свої побоювання, щодо введення е-гривні, адже це призведе до втрати певного рівня приватності транзакцій, а значить можемо говорити про не дотримання державою гарантій захисту особистих прав громадян. А значить, до легалізації криптовалюти та підписання закону «Про віртуальні активи», криптовалюта лишається ефективним шляхом для відмивання коштів та ведення тіншових транзакцій.

Висновки. Підтримка політики впровадження системи CBDC у спільноти залишається неоднозначною, адже цифрова валюта є досить молодим проектом. Від неї очікують миттєвості розрахунків, створення прозорих фінансових транзакцій, забезпечення фінансової стабільності, зниження тарифів та боротьбою із тіншовою економікою. Але питання анонімності та кібербезпеки стоїть поруч. Нацбанк України контролюватиме усі цифрові транзакції задля повної безпеки, але одночасно буде створено тотальне цифрове відстеження.

Досвід країн, такі як США, країни ЄС, Китай, Нігерія, Багамські острови мають свою власну історію впровадження цифрової валюти. Ставити орієнтир на досвід інших країн досить неоднозначно через їхні цілі та результати використання CBDC.

Україна, в свою чергу, планує реалізовувати пілотний проєкт у 2024 році, вже в наступному будуть приймати рішення щодо повного провадження цифрової валюти в обіг. Міністерство цифрової інформації, ТАСкосбанк, Stellar, Bitt експериментують із е-гривнею, випробуючи технології розподіленого реєстру. У рамках дослідження та моніторингу світових тенденцій, Україна співпрацюватиме із центральними банками та іншими міжнародними фінансовими інституціями задля якісного впровадження цифрової валюти.

Література

1. Аналітична записка за результатами пілотного проєкту «Е-гривня». НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=96166826>.
2. Хуторна М.Е., Запорожець С.В., Ткаченко Ю.П. Цифрові валюти центральних банків: світові тренди та перспективи в Україні. *Соціальна економіка*. 2021. № 61. С. 123-134.
3. Для чого Україні цифрова гривня? Економічна правда (epravda.com.ua) URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/6/675679/>.
4. US Treasury to Lead New Working Group Looking at Digital Dollar URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-03-01/us-treasury-to-lead-new-working-group-looking-at-digital-dollar?leadSource=uve-rify%20wall>.
5. Нігерія змушує громадян використовувати національну криптовалюту замість готівки. URL: <https://noworries.news/nigeriya-zmushuye-gromadyan-vykorystovuvaty-nacziionalu-kryptovalyutu-zamist-gotivky/#>.
6. До 2022 року в Україні можуть ввести цифрову валюту. Що це таке і в чому небезпека? URL: <https://zaborona.com/do-2022-roku-v-ukrayini-mozhut-vvesty-cyfrovu-valyutu-shho-cze-take-i-v-chomu-nebezpeka/>
7. Central bank digital currencies. Central bank digital currencies. Money reinvente URL: https://www.db.com/files/news/documents/CIO_Special-Central_bank_digital_currencies_-_Money_reinvented_-_WM.pdf.

8. Устинова І.П., Рябоконт Ю.В. Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: *Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2023. № 3. С. 120-126.

References

1. Analitichna zapyska za rezul'tatamy pilotnoho proektu «E-hryvnya». NBU. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=96166826>.

2. Khutorna M.E., Zaporozhets' S.V., Tkachenko Yu.P. Tsyfrovi valyuty tsentral'nykh bankiv: svitovi trendy ta perspektyvy v Ukraini. *Sotsial'na ekonomika*. 2021. № 61. S. 123-134.

3. Dlya choho Ukraini tsyfrova hryvnya? *Ekonomichna pravda* (epravda.com.ua) URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2021/07/6/675679/>.

4. US Treasury to Lead New Working Group Looking at Digital Dollar URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-03-01/us-treasury-to-lead-new-working-group->

[looking-at-digital-dollar?leadSource=verify%20wall](https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-03-01/us-treasury-to-lead-new-working-group-looking-at-digital-dollar?leadSource=verify%20wall).

5. Nigeriya zmushuye hromadyan vykorystovuvaty natsional'nu kryptovalyutu zamist' hotivky. URL: <https://noworries.news/nigeriya-zmushuye-gromadyan-vykorystovuvaty-naczionalnu-kryptovalyutu-zamist-gotivky/#>.

6. Do 2022 roku v Ukraini mozhut' vvesty tsyfrovu valyutu. Shcho tse take i v chomu nebezpeka? URL: <https://zaborona.com/do-2022-roku-v-ukrayini-mozhut-vvesty-cyfrovu-valyutu-shho-cze-take-i-v-chomu-nebezpeka/>.

7. Central bank digital currencies. Central bank digital currencies. Money reinvente URL: https://www.db.com/files/news/documents/CIO_Special_Central_bank_digital_currencies_-_Money_reinvented_-_WM.pdf.

8. Ustynova I.P., Ryabokon Yu.V. Naukovi pratsi Natsional'noho aviatsiynoho universytetu. *Seriya: Yurydychnyy visnyk «Povitryane i kosmichne pravo»*. 2023. № 3 S. 120-126.

Irina Ustinova

E-HRYVNIA AS A STEP TOWARDS REFORMS IN THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE: FOREIGN EXPERIENCE

National Aviation University
Liubomyra Huzara, 1, 03680, Kyiv, Ukraine
E-mail: iryna.ustynova@npp.nau.edu.ua

*The purpose of the study is to analyze the foreign experience of introducing national electronic currency and their legal regulation and to try to express a position on the mechanisms for protecting the rights of individuals when introducing new payment instruments by Ukrainian legislation in the process of introducing electronic money. **Research methods:** the article uses the following general scientific research methods: observation and description, and theoretical methods: analysis, generalization, explanation, as well as systemic, functional, and specific sociological methods. **Results:** the author outlines modern world approaches to the introduction of electronic money arising from the objective grounds for the development of the financial system and financial control and virtual assets; identifies and formulates the main trends in the context of determining the processes of protecting the rights of persons involved in such legal relations. **Discussion:** recently, there have been rapid developments in digital technologies, which undoubtedly affects the development of the financial system, in particular. The role of innovations is growing, new payment technologies and services are appearing in the financial market, and central banks are considering the possibility of introducing their own digital currency. Undoubtedly, the launch of the e-hryvnia will be a significant step for Ukraine in shaping its image as a modern high-tech country, as it will be one of the first examples of the introduction of a new instrument for regulating monetary circulation at the state level. The introduction of the e-hryvnia will also strengthen the integration of the national digital currency with other government electronic services. The concept of a central bank digital currency has been around for several years. With the launch of digital money, countries around the world have set high expectations related to improving financial inclusion, promoting economic growth, creating a secure digital payment system, and making financial transactions transparent.*

Key words: CBDC; e-hryvnia; digital currency; digital assets; virtual assets; anti-corruption policy; blockchain; financial inclusion; cashless payments; cybersecurity; cash; cryptocurrencies; retail payments; non-cash payments; financial system; National Bank of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2024